

วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ Methods for Buddhist Academic Studies

วิโรจน์ วิชัย

Virote Vichai

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: virote_pm@hotmail.com.

Doi: 10.14456/jmcupeace.2016.7

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) 1) เพื่อศึกษา กำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงจารีตนิยม 2) เพื่อศึกษารูปแบบวิธีการ การศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ 3) เพื่อวิเคราะห์วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิง วิชาการ

ผลการวิจัยพบว่า

1) กำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงจารีต พระพุทธเจ้าทรงจัด ให้มีการศึกษาเรียกว่าไตรสิกขา แยกเป็นคัมภีร์และวิปัสสนาธุระ มีรูปแบบคือการจัดการ ศึกษาในหมู่สงฆ์ สู่การศึกษาพระปริยัติธรรมมี 3 แผนก คือ นักธรรม บาลีและอภิธรรม หลักสูตรมีลักษณะท่องจำและอธิบายตามชั้นของพระคัมภีร์ และอธิบายตามแบบแผนหลักสูตร ที่คณะสงฆ์วางไว้

2) รูปแบบวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ เป็นการต่อยอดจากการศึกษา ของคณะสงฆ์เดิม มาพัฒนาเป็นรูปแบบที่ศึกษาในมหาวิทยาลัย และนำวิธีการมาบูรณาการ ได้แก่ วิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ เชิงปรัชญาและเชิงศาสนา

3) ผลการวิเคราะห์วิธีการศึกษาเชิงวิชาการ พบว่า การศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ใช้ ระเบียบวิธีการวิทยาศาสตร์มาศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น การทำวิจัยทางพุทธศาสตร์ ทำให้ได้ ข้อมูลเป็นรูปธรรมและนำมาเป็นหลักฐานในการอธิบายนามธรรมได้ ในเชิงปรัชญาศาสนานั้น ใช้เหตุผลเป็นวิธีการ

คำสำคัญ: การศึกษา, พระพุทธศาสนา, วิชาการ

Abstract

This study consisted of the following objectives: (1) to study origin and development of Buddhist study in the conservative manner, (2) to study methodology in Buddhist study in the academic manner and (3) to analyze methodology of Buddhist study in the academic manner.

The results showed that 1) The origin and development of Buddhist study in the conservative manner, the Buddha proposed the way of study called a threefold training which was included in the development of knowledge and insight. The form of study was the educational management for monks that embraced 3 kinds of Buddhist study namely the study of Buddha's doctrines and disciplines, the study of Pali language and the study of Abhidhamma. The characteristic of syllabus was to memorize and explain the types of the scripture and explained them according to the pattern of syllabus that was designed by monks.

2) The study of Buddhism and academically as a successor of the original monks from the study to development a model that studies in the University and how to come to integrate scientific method include relational philosophy and religion.

3) An Analytical results methods study academic scientific studies found that the use of the methodology of science, studied Buddhism and Buddhist research such as, concrete, and taken as evidence to explain the abstract. The reason is that religion, philosophy, using commercially available methods.

Keywords: Conservatism, Education, Buddhism.

บทนำ

รูปแบบการศึกษาศาสตร์ต่างๆ ในโลกนี้ มีวิธีการศึกษาที่แตกต่างกันตามแนวคิดแห่งศาสตร์นั้นๆ ซึ่งมีกระบวนการและวิธีการศึกษาตามฐานคิดของแต่ละศาสตร์ บางทีศาสตร์เดียวกันก็แยกสาขาตามการแยกย่อยของจุดประสงค์การศึกษาและตามความต้องการของผู้ศึกษา จนกลายเป็นการแบ่งแยกฐานคิดและเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน บางกลุ่มก็พยายามให้ศึกษาแบบองค์รวมและเกิดการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาของศาสตร์ต่างๆ (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2553 : 11) ในสถาบันอุดมศึกษา องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้แทรกอยู่ในองค์ความรู้ของศาสตร์ต่างๆ ด้วยความเข้าใจว่า พระพุทธศาสนาจะส่งเสริมองค์ความรู้ศาสตร์ต่างๆ นั้นให้เหมาะสมและสมบูรณ์ในบริบทสังคมไทย เช่น รูปแบบวิธีการศึกษาศูนย์ใหม่เชิงปรัชญา จึงตั้งเป็นภาควิชาเดียวกันโดยใช้ชื่อว่า “ภาควิชาปรัชญาและศาสนา” เป็นต้น (ประมวล เพ็งจันทร์, 2544 : 41)

วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบจารีตและในพระไตรปิฎก จึงถูกนิยามการศึกษาและถูกปรับรูปแบบวิธีการศึกษา เพื่อให้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ปัจจุบัน บางทีผู้ศึกษาก็อาจเกิดความสับสน แม้แต่ในวงการการศึกษาพระพุทธศาสนา มีนักวิชาการและปราชญ์หลายท่านที่อธิบายศัพท์ อธิบายความหมาย อธิบายกระบวนการศึกษา รูปแบบและวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนา กับวิธีการศึกษาของศาสตร์สมัยใหม่แตกต่างกันไป ตามบริบทแห่งความคิดที่แตกต่างกัน จนบางทีผู้กำลังศึกษาเกิดความสับสนว่า รูปแบบวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาที่แท้จริงเป็นอย่างไร เช่น ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “พระพุทธศาสนาที่อยู่ในรูปของวิธีการศึกษาเชิงปรัชญาไม่เกี่ยวกับทางปฏิบัติ เป็นเพียงทฤษฎี วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้นเป็นหลักปฏิบัติจริงๆ เพื่อพ้นทุกข์” (Buddhadasa Bhikkhu, 2010 : 31) ประมวล เพ็งจันทร์ (2544 : 41) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ความเข้าใจว่าปรัชญาและศาสนาเป็นศาสตร์คู่แฝดกันมิใช่เป็นความเข้าใจผิด หากแต่เป็นความเข้าใจอันสมควรสนับสนุน ถ้าหากความเข้าใจนี้จะก่อให้เกิดกระบวนการศึกษาที่จะทำให้ศาสตร์คู่นี้เกื้อกูลต่อกันและกันอย่างถูกต้องและเหมาะสมทั้งในส่วนเป้าหมายและวิธีการของการศึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นการบูรณาการร่วมกัน เพื่อสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน (พระครูวิสุทธาณันทคุณ สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร, 2558 : 132)

การนำพระพุทธศาสนาไปเป็นระบบการศึกษาเชิงวิชาการ จะทำให้ผู้ศึกษาขาดกระบวนการพัฒนาชีวิตตามพุทธวิธีหรือไม่ ทำให้ความเชื่อมั่นในฐานคิดแบบพุทธสันถลอนหรือไม่ จะทำอย่างไรให้รูปแบบวิธีการศึกษาทั้งเชิงจารีตและเชิงวิชาการเกื้อกูลกัน และทำให้ความ

เชื่อมั่นวางตั้งอยู่บนฐานขององค์ความรู้ที่ถูกต้อง การศึกษาอันเกิดจากการศึกษาวิเคราะห์ (Analysis) และการวิพากษ์วิจารณ์ (Criticism) แบบกระบวนการทางวิชาการสมัยใหม่ จะทำให้เกิดการสังเคราะห์ (Synthesis) ให้เกิดการสร้างสรรค์องค์ความรู้ ตามกระบวนการศึกษาแบบพระพุทธศาสนาได้อย่างไร และเราจะควรหยิบเอาส่วนไหนของวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับวิธีการศึกษาเชิงวิชาการสมัยใหม่ การนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาในรูปแบบเชิงวิชาการ จะทำให้กระบวนการศึกษาของพระพุทธศาสนาบิดเบือนจากวัตถุประสงค์เดิมหรือไม่

งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้ศึกษาต้องการจะมุ่งหาคำตอบและคำอธิบาย เกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาพระพุทธศาสนา รูปแบบวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับรูปแบบวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการในรูปแบบต่างๆ ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับวงวิชาการในสาขาพระพุทธศาสนาและปรัชญาในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาพระพุทธศาสนาในจารีตนิยม
2. เพื่อศึกษารูปแบบวิธีการการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ
3. เพื่อวิเคราะห์วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยลักษณะเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล โดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความ วารสาร และการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของปัญหาและประเด็นที่ต้องการทราบจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัยนี้ คือ วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ วารสาร และเอกสารต่างๆ ข้อความที่เกี่ยวข้องอื่นๆในงานวิจัยนี้ ใช้งานที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิจัย

2. วิธีการศึกษา ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร เกี่ยวกับประเด็นกำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงแบบจารีต รูปแบบวิธีการการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อนำมาวิเคราะห์วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ จะได้ทำให้งานวิจัยนี้ชัดเจนขึ้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร วารสาร หนังสือ และงานวิจัยต่างๆ นั้น มาอธิบายตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน ตามแนวคิดที่ปราชญ์และนักวิชาการทั้งหลายได้วางไว้ ในรูปแบบที่ศึกษาเรียนรู้กันในระบบอุดมศึกษา ผ่านข้อมูลจากตำรา, หนังสือ, บทความทางวิชาการ

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาเป็นบทตั้ง แล้วศึกษาเปรียบเทียบ โดยการเทียบเคียงทางเอกสารและแนวคิดที่สื่อจากข้อความในเอกสารนั้นๆ จากปราชญ์และนักวิชาการนั้นๆ

ขั้นตอนที่ 3 พิจารณาความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางแนวคิด จุดที่ประสาน จุดที่แตกต่างระหว่างแนวคิด ทั้งรูปแบบวิธีการศึกษาพุทธศาสนาเชิงจารีตและรูปแบบวิธีการศึกษาพุทธศาสนาเชิงวิชาการ แล้ววิเคราะห์ให้เห็นแนวคิดระหว่างวิธีการสองประการนี้ ว่ามีลักษณะอย่างไร ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

การสรุปเป็นผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนา (Description) พร้อมประเด็นที่มีประโยชน์ทางการศึกษาต่อวงวิชาการและการศึกษาพระพุทธศาสนา รวมทั้งเสนอแนะแนวทางการวิจัยที่ต้องพัฒนาต่อไป

ผลการวิจัย

1. กำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาพระพุทธศาสนาในจารีตนิยม

ผลการวิจัยพบว่า การศึกษา หมายถึงการเล่าเรียนฝึกฝนและอบรม รวมถึงหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา จึงเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่าการศึกษา คือ การดำเนินชีวิตหรือหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าจึงทรงจัดให้มีระบบ

การศึกษาหรือการพัฒนามนุษย์ ที่เรียกว่าไตรสิกขา แยกเป็น 2 ลักษณะ คือ คันถุระ และ วิปัสสนาธุระ มี รูปแบบ คือ ส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมได้ฝึกฝนพัฒนาตน สามารถมองได้จากการจัดการศึกษาในหมู่ิกษุเป็นตัวอย่าง ดังนี้ (1) การแต่งตั้งผู้ให้การอบรมศึกษาหรือแสดงธรรม (2) การให้ถืออุปัชฌาย์และอาจารย์ (3) การให้ถือนิสัย (4) สัททวิหาริกวัตร (5) อันตเวาสิกวัตร อันเป็นหลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถือว่าเป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ในสังคมสงฆ์ เพื่อเป็นต้นแบบให้กับสังคมพุทธบริษัทโดยรวม การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาล ทรงมอบหมายงานพระศาสนาให้แก่พระภิกษุสงฆ์โดยมีพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ ทำให้พระสงฆ์สามารถที่จะสืบทอดและแสดงศักยภาพของระบบสังฆะอย่างเต็มรูปแบบในด้านจัดการศึกษา ด้วยการอาศัยวิธีการท่องจำจากการทรงจำของพระสาวก ซึ่งเราสามารถมองรูปแบบการศึกษาได้จากรูปแบบการสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย ในการเริ่มทำสังคายนาครั้งแรกอาจจะถือว่าเป็นต้นแบบแห่งการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการได้ จนพัฒนาการมาเป็นพระไตรปิฎกภาษาต่างๆ ตามประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน การริเริ่มคราวนั้น ถือว่าเป็นรูปแบบการศึกษาพระพุทธศาสนาได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งจากเมื่อเข้าสู่ประเทศต่างๆ ก็ปรับเข้ากับบริบทความเชื่อ วัฒนธรรม การเมืองและสังคมของแต่ละประเทศ ทำให้เกิดมาลักษณะเฉพาะตามการจัดการศึกษาของรัฐบาลและคณะสงฆ์ของประเทศนั้น

วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงจาริตินิยม คือ (1) รูปแบบการศึกษาในพระไตรปิฎก เป็นการศึกษาที่มีจุดศูนย์กลางแห่งการถ่ายทอดจากพระพุทธเจ้า ผ่านการเทศนาธรรมที่เรียกว่า ระบบมุขปาฐะแม้เหล่าพระอรหันต์ ก็ใช้ระบบมุขปาฐะในการอบรมผู้ที่เข้ามาสู่ระบบสังคมพระพุทธศาสนา โดยมีข้อปฏิบัติหรือธรรมเนียมปฏิบัติต่อกัน ให้เป็นระบบที่เกื้อกูลต่อการศึกษา เช่น สัททวิหาริกวัตร และอุปัชฌาย์วัตร เป็นต้น หลักสูตรได้แก่ นวังคสัทธุสาสน์และคำสอนฝ่ายปฏิบัติได้แก่วิปัสสนากัมมัฏฐาน ในลักษณะที่หนุนกันและกัน วัตถุประสงค์ของหลักสูตร คือ เพื่อให้ผู้ศึกษาบรรลุนิพพาน หรือจุดหมายสูงสุดของชีวิตมีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา 2 กลุ่ม คือ เสนุบุคคลกับอเสนุบุคคล (ผู้ต้องศึกษากับผู้ที่ไม่ต้องศึกษา) (MCU, 1996, P. A. Payutto, 2008) รูปแบบการเรียนการสอนเน้นการอภิปราย แบบสนทนา แบบบรรยาย โดยเฉพาะเมื่อสอนคนที่นับถือลัทธิอื่นอยู่ก่อนแล้ว มีอาจารย์ประจำคืออุปัชฌาย์และอาจารย์และมีผู้เชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะเรื่อง เช่น พระอุบาลีเชี่ยวชาญในพระวินัย เป็นต้น ท่านเหล่านี้ จะบรรยายพิเศษในบางโอกาส ส่วนการศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ คือ ให้การศึกษาด้วยการแนะนำสั่งสอน ทรงจัดแบ่งการจัดการศึกษาแก่คฤหัสถ์ ดังนี้ การส่งเสริมงานด้านการเผยแผ่ การจัดส่งบุคคลไปทำงานด้านการเผยแผ่ในที่ต่างๆ การตรวจเยี่ยมแนะนำการเผยแผ่

เป็นต้น ซึ่งอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อม บุคคลและวัตถุสิ่งของ รวมถึงหมู่คณะ จาริตประเพณี สามัญสำนึกอุปนิสัยและระดับภูมิปัญญา (2) รูปแบบการศึกษาเชิงปฏิบัติในวิถีชีวิตของชาวพุทธ ในสมัยพุทธกาลนั้นมีความเข้มแข็งตั้งมั่นในพระศาสนาและมุ่งมั่นฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่แล้ว บทบาททางการศึกษาของพระสงฆ์จึงเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการและเป็นแกนกลางให้กับพุทธบริษัทอื่นๆ ที่จะสามารถพัฒนาไปพร้อมกันด้วยการอาศัยการศึกษา (3) รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาที่พัฒนาการขึ้น เพราะเล็งเห็นว่า พระภิกษุสามเณรขาดความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแบบแผนและไม่เป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน คณะสงฆ์ไทยจึงให้มีการจัดการศึกษาที่เรียกว่าพระปริยัติธรรมมี 3 แผนก คือ นักธรรมบาลีและอภิปรัชญา ซึ่งหลักสูตรนั้นมีลักษณะท่องจำและอธิบายตามชั้นของพระคัมภีร์ วิธีการศึกษานี้พัฒนาการมาจากรูปแบบมุขปาฐะ โดยการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่โดยตรงของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งจัดให้มีการสอบวัดผลประเมินผลปีละครั้ง การศึกษาพระปริยัติธรรมนี้เป็นการศึกษาภาคบังคับของพระภิกษุสามเณรโดยตรง ซึ่งต่อมาได้มีการจัดการศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ด้วย เรียกว่า ธรรมศึกษา ซึ่งการศึกษาแบบจาริตนัยนี้ ไม่นิยมตีความร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ มีการอธิบายตามแบบแผน หลักสูตรที่คณะสงฆ์ แม่กองธรรมและแม่กองบาลีวางไว้ ปัจจุบันนี้ก็ยังดำเนินการอยู่และมีผู้ศึกษาอยู่ทั่วประเทศ

2. รูปแบบวิธีการการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ

ผลการวิจัยพบว่า วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ ในที่นี้นำเสนอเพียง 3 รูปแบบ วิธีการการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ ผู้วิจัยจะนำเสนอในประเด็นได้แก่ รูปแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ รูปแบบทางปรัชญาและรูปแบบทางศาสนา ดังต่อไปนี้

1) รูปแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีจุดกำเนิดคือความใฝ่รู้ในความจริงของธรรมชาติ พร้อมด้วยความเชื่อว่า ในธรรมชาติมีกฎเกณฑ์แห่งความเป็นเหตุเป็นผลที่สม่ำเสมอแน่นอน อันเป็นเหตุหรือมูลฐานที่ทำให้นักวิทยาศาสตร์เริ่มประกอบกิจกรรมในการค้นคว้าศึกษา หาความรู้ที่อยู่เบื้องหลังของธรรมชาตินั้น การศึกษาพระพุทธศาสนาในปัจจุบันส่วนหนึ่งก็ได้รับอิทธิพลภายใต้กระแสสังคมวิทยาศาสตร์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อต้องจัดการศึกษาในระบบมหาวิทยาลัย จึงจำเป็นต้องใช้ระเบียบวิธีการวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น การทำวิจัยเชิงพุทธศาสตร์ เป็นต้น วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิทยาศาสตร์ จึงหมายถึง การแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และระบบวิชาความรู้ที่ได้จากกระบวนการศึกษา หรือวิธีค้นคว้าหาความรู้อย่างมีขั้นตอน มีระเบียบแบบแผน เรียกว่า ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) วิทยาศาสตร์นั้นไม่ได้หมายถึงความรู้เชิง

เนื้อหาเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเจตคติทางวิทยาศาสตร์ด้วย ความรู้ที่แสดงหรือพิสูจน์ได้ว่าถูกต้องเป็นความจริง เป็นหมวดหมู่ มีระเบียบและขั้นตอน สรุปลงได้เป็นกฎเกณฑ์สากล เป็นความรู้ที่ได้มาโดยวิธีการที่เริ่มต้นด้วยการสังเกต ปราศจากอคติ แล้วนำมาศึกษาค้นคว้าเนื้อหา หลักธรรม ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการทำวิจัยในด้านต่างๆ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนแน่นอน อันจะยืนยันปัญหาในด้านรูปธรรม เพื่อให้หลักพระพุทธศาสนาเข้าไปร่วมแก้ปัญหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ซึ่งมุ่งศึกษาความจริงของธรรมชาติน่าจะเข้ากับแนวทางพระพุทธศาสนาได้ เพราะทั้งวิทยาศาสตร์และพระพุทธศาสนาต่างก็ต้องการแสวงหาความจริงทางธรรมชาติเช่นเดียวกัน มีจุดร่วมสำคัญด้วยกันคือ ด้านศรัทธากับความใฝ่รู้ พระพุทธศาสนาศึกษาด้วยการนำความรู้ความจริงในกฎธรรมชาติมาแก้ปัญหาและพัฒนามนุษย์ให้ถึงความไร้ทุกข์ และวิทยาศาสตร์ก็ต้องการนำความรู้ความจริงมาแก้ปัญหาในการพัฒนาชีวิตในเชิงวัตถุ แก้ปัญหาทุกขในชีวิตรประจำวัน ถ้านำวิธีการวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มารวมกับแนวคิดพระพุทธศาสนาก็จะให้การศึกษพระพุทธศาสนามีแนวทางใหม่ๆ ที่ทันสมัยมากขึ้น ทั้งนี้ในวิทยาศาสตร์แบบประยุกต์หรือเทคโนโลยีอาจจะต้องการตอบสนองความต้องการวัตถุ ความสะดวกสบายอย่างเดียว แต่ก็สามารถนำพระพุทธศาสนาเข้าไปเติมเต็มในด้านศีลธรรม คือมีการใช้เทคโนโลยีที่มีสติปัญญามากขึ้นนั่นเอง โดยวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิทยาศาสตร์นั้น สามารถทำได้ด้วยการบูรณาการ 2 วิธี คือ วิธีการศึกษาด้วยการปรับวิทยาศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนาและวิธีการศึกษาแบบธรรมประยุกต์

2) รูปแบบทางปรัชญา กระบวนการศึกษาทางวิชาปรัชญานั้นตั้งอยู่บนฐานของความสงสัย (Doubt) และความแปลกใจ (Wonder) แล้วคาดคะเนความจริง (Speculation) ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นกิจกรรมทางความคิด (An Intellectual activity) คือ “การค้นคว้าหาทางที่จะพ้นไปจากความสงสัย” หมายความว่า เมื่อเราสงสัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยังหาคำตอบไม่ได้ เราจึงพยายามค้นคว้าหาหลักฐานเพื่อให้คำตอบสิ่งนั้นๆ โดยกระบวนการวิพากษ์ ตั้งคำถามและหาคำตอบในปัญหาพื้นฐานและแสวงหาโลกทัศน์ วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการเชิงปรัชญา ที่เรียกว่า วิชาพุทธปรัชญา เป็นพัฒนาการอย่างหนึ่งในระบบการศึกษาสมัยใหม่ ที่ปรับเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการศึกษาแบบปรัชญา ได้แก่ พุทธอภิปรัชญา พุทธญาณวิทยา และพุทธคุณวิทยา ในคุณวิทยาแยกออกอีกเป็น 3 สาขา คือ พุทธจริยศาสตร์ ตรรกศาสตร์ และพุทธสุนทรียศาสตร์ เพื่อตอบสนองต่อกระบวนการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับตรรกะและเหตุผล และต้องการวิธีการศึกษาที่เปิดกว้างทางการคิดและวิพากษ์วิจารณ์ ตามรูปแบบในมหาวิทยาลัยสมัยปัจจุบัน เป็นต้น

3) **รูปแบบทางปรัชญาศาสนา** พระพุทธศาสนาเน้นวิธีการศึกษาและความรู้จากการทดลองเชิงปฏิบัติ มิใช่การใช้การตรวจสอบด้วยเหตุผลของมนุษย์หรือมิใช่แต่ความรู้จากผัสสะของวิทยาศาสตร์เท่านั้น การที่ปรัชญาศาสนาจะเข้ามาพิสูจน์ความจริงในพระพุทธศาสนาวิธีการเชิงตรรกวิทยาและวิธีการทางปรัชญา ไม่สามารถเข้าถึงหลักสัจธรรมสูงสุดได้

3. วิเคราะห์วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ

ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการมีรูปแบบดังต่อไปนี้

1) **รูปแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์** มีจุดกำเนิดคือความใฝ่รู้ในความจริงของธรรมชาติ พร้อมด้วยความเชื่อว่า ในธรรมชาติมีกฎเกณฑ์แห่งความเป็นเหตุเป็นผลที่สม่ำเสมอแน่นอน อันเป็นเหตุหรือมูลฐานที่ทำให้นักวิทยาศาสตร์เริ่มประกอบกิจกรรมในการค้นคว้าศึกษา หาความรู้ที่อยู่เบื้องหลังของธรรมชาตินั้น คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าวิทยาศาสตร์มีอิทธิพลอย่างมากต่อมนุษย์ในปัจจุบันที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีต่างๆ ซึ่งมีบทบาทและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์และช่วยให้มนุษย์มีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น จนปัจจุบันเทคโนโลยีบางอย่างได้กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างแยกไม่ออก เห็นได้จากการที่สาขาวิชาต่างๆ ได้พยายามนำกรอบความคิดทางวิทยาศาสตร์ไปปรับใช้ให้เข้ากับสาขาวิชาของตน เพื่อให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ซึ่งเป็นผลให้วิธีการทางวิทยาศาสตร์กลายเป็นวิธีการของศาสตร์ในแทบทุกสาขาวิชา การศึกษาพระพุทธศาสนาในปัจจุบันส่วนหนึ่งก็ได้รับอิทธิพลภายใต้กระแสสังคมวิทยาศาสตร์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อต้องจัดการศึกษาในระบบมหาวิทยาลัย จึงจำเป็นต้องใช้ระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น การทำวิจัยเชิงพุทธศาสตร์ เป็นต้น หมายถึง “ระบบการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และระบบวิชาความรู้ที่ได้จากวิธีการเช่นนั้น” นั่นก็คือ ศาสตร์จะต้องมีวิธีการแสวงหาความรู้ ซึ่งใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์และต้ององค์ความรู้มาจากวิธีการนั้น แล้วนำมาศึกษาค้นคว้าเนื้อหา หลักธรรม ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการทำวิจัยในด้านต่างๆ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนแน่นอน อันจะยืนยันปัญหาในด้านรูปธรรม เพื่อใช้หลักพระพุทธศาสนาเข้าไปร่วมแก้ปัญหากับวิทยาศาสตร์

2) **รูปแบบวิธีการทางปรัชญา** กระบวนการศึกษาทางวิชาปรัชญานั้นตั้งอยู่บนฐานของความสงสัย (Doubt) และความแปลกใจ (Wonder) แล้วคาดคะเนความจริง (Speculation) ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นกิจกรรมทางความคิด (An Intellectual activity) หรือ

“การค้นคว้าหาทางที่จะพ้นไปจากความสงสัย” หมายความว่า เมื่อเราสงสัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยังหาคำตอบไม่ได้ เราจึงพยายามค้นคว้าหาหลักฐานเพื่อให้คำตอบสิ่งนั้นๆ โดยกระบวนการวิพากษ์ ตั้งคำถามและหาคำตอบในปัญหาพื้นฐาน และแสวงหาโลกทัศน์ โดยมีขอบเขตเนื้อหาเป็นตัวกำหนดตามกระบวนการวิชา ซึ่งมีกระบวนการศึกษาอันมีลักษณะดังนี้ คือ (1) กระบวนการวิพากษ์ทางปรัชญา (2) กระบวนการตั้งคำถามและหาคำตอบในปัญหาพื้นฐาน (3) กระบวนการแสวงหาโลกทัศน์ (4) วิธีการทางปรัชญา และ (5) วิธีการศึกษาแนวคิดทางปรัชญา วิธีการเชิงปรัชญาเป็นเรื่องของเหตุผลนิยม เมื่อนำมาศึกษาพระพุทธศาสนา ก็อาจจะได้เข้าใจในความเป็นเหตุเป็นผลของพุทธธรรม และสามารถวิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาพระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง แต่ทั้งนี้ เป็นการตีความจากหลักวิชาปรัชญา เช่น ตีความให้อัคคัณฺณ-สูตรหรือสัตตสุริยสูตร ว่าเป็นทฤษฎีการกำเนิดโลกและจักรวาล ตีความหลักสัจธรรม เช่น นิพพาน ว่าเป็นภาวะหรือเป็นอภาวะ มีอยู่หรือไม่มีอยู่ ในทางภววิทยา และกลายเป็นอภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา เมื่อจะต้องอธิบายถึงทฤษฎีความรู้ บ่อเกิดของความรู้ ธรรมชาติของความรู้ ว่าเป็นอะไร ก็นำหลักการเกี่ยวกับการรับรู้ของอายตนะ บ่อเกิดของปัญญา เช่น สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา มาเป็นเนื้อหาในส่วนของญาณวิทยา ในทางจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ ก็ดึงเอาเกณฑ์จริยธรรมพื้นฐานในพระพุทธศาสนา มาอธิบายใหม่ด้วยระเบียบวิธีทางปรัชญา ทำให้เกิดการอธิบายที่กว้างขวางหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับปรัชญาตะวันตก ทำให้เกิดกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นแค่เรื่องถกเถียงทางวิชาการ เพราะมิได้นำสู่การปฏิบัติในวิถีชีวิตที่เป็นจริง

3) รูปแบบเชิงวิธีการทางศาสนา การตีความทางเหตุผลมีความสำคัญยิ่งการศึกษาพุทธธรรมในปรัชญาศาสนา เพราะปรัชญาศาสนานั้นเป็นปรัชญาประยุกต์ที่เข้ามาตั้งคำถามกับศาสนาในมิติปรัชญา ในเรื่องความจริง ทฤษฎีความรู้และจริยศาสตร์ ด้วยการสนทนาแลกเปลี่ยนกันของนักปรัชญากับนักศาสนา ซึ่งต่างคนต่างมีวิธีการคิดในรูปแบบของตน การพยายามตีความให้เกิดการพิสูจน์หรือวิเคราะห์จึงอาจจะทำให้ความจริงหรือสัจธรรมที่เป็นภววิสัยกลายมาเป็นอัตวิสัยได้ นั่นเพราะปรัชญาศาสนาเห็นว่า ศรัทธาในทางศาสนาเป็นจุดเริ่มแห่งการเข้าถึงความจริงหรือปัญญา กล่าวคือ ศรัทธาเป็นเครื่องชักจูงให้ผู้คนโน้มนำให้บุคคลเริ่มต้นปฏิบัติธรรม ศรัทธาคอยจรรโลงการปฏิบัติธรรมให้ดำเนินต่อไปด้วยความเพียรพยายาม แต่บทบาทศรัทธาต้องเชื่อมโยงสู่ปัญญาเสมอ หากไม่แล้วจะเป็นสิ่งไม่มีเหตุผลหรือมโนาย ที่ต้องกำจัดหรือแก้ไขให้ถูกต้อง เกณฑ์ความถูกต้องดำรงอยู่ในปัญญา แต่ในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาก็มิได้ให้เหตุผล แบบตรรกวิทยา เป็นความสามารถสูงสุดของมนุษย์ในการกำหนด

หมายความว่าจริง ความจริงในพระพุทธศาสนาจะก้าวพ้นจากขอบจารีตของสังคม ก้าวพ้นสมมติบัญญัติ สู่ประสบการณ์ตรงในกระแสแห่งเหตุปัจจัย อิสระภาพจากกิเลสตัณหาหรือนิพพานมิใช่ได้มาในกรอบแห่งทฤษฎีเหตุผล แต่เป็นปัญญาอันเกิดจากวิปัสสนาของผู้ปฏิบัติชอบ วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาจึงต้องรักษาสืบทอดพระไตรปิฎก ซึ่งมีความสำคัญในฐานะเป็นบันทึกพุทธวจนะหรือคำสั่งสอนจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า และเป็นบทบันทึกแหล่งเดียวที่น่าเชื่อถือที่สุด ด้วยเท่าที่เช่นนี้ เมื่อจะต้องอธิบายตีความ จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญแก่ประเด็นการตีความ เพราะการรักษาคำตรัสเดิมไว้น่าจะต้องสัมพันธ์กับการเข้าใจคำตรัสนั้นอย่างถูกต้อง และนำมาปฏิบัติจนบรรลุผลให้เห็นจริงในประสบการณ์ของมนุษย์ด้วย หมายความว่าที่มาของความรู้ในพระพุทธศาสนามีใช้การใช้เหตุผลของมนุษย์เท่านั้น แต่ต้องประกอบด้วยมิติทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง สามารถเป็นรากฐานการยืนยันความจริงของพุทธธรรมได้อย่างมั่นใจ เพราะความรู้ในพระพุทธศาสนาได้จำกัดที่โลกแห่งผัสสะของวิทยาศาสตร์ และโลกแห่งการตรวจสอบด้วยเหตุผลของมนุษย์ การเน้นความสำคัญของการปฏิบัติธรรมเพื่อให้บุคคลสามารถเข้าถึงประสบการณ์แห่งการบรรลุธรรมโดยตรง ทำให้กิจกรรมทางปรัชญาศาสนาที่นำมาเป็นวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนามีข้อจำกัดเสมอ การสนทนาเชิงปรัชญาศาสนาระหว่างบุคคลเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่ง ซึ่งอาจจะไม่ได้สำคัญที่สุด อย่างน้อยก็ในความหมายของปรัชญาตะวันตก อาจกล่าวได้ว่า จุดหมายสุดท้ายของพระพุทธศาสนาก้าวพ้นไปจากจุดมุ่งหมายของปรัชญาในแง่นี้ ความจริงของคำสอนย่อมกว้างขวางครอบคลุมกว่าการตีความในเชิงปรัชญาศาสนาเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) **สถาบันทางพระพุทธศาสนา** มีวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมตลอดจนสมาคมทางพระพุทธศาสนา จัดให้มีการอบรมการศึกษาเพื่อให้ผู้สนใจได้ทราบการกำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงจารีต และเข้าใจในรูปแบบวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ ว่ามีความสำคัญอย่างไรต่อไปและสามารถวิเคราะห์วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการได้

2) **สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา** มีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับ

การศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ ตลอดจนจัดทุนอุดหนุนการศึกษาวิจัย และการจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนในการศึกษาวิจัย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อไป

จากการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารอาจจะเป็นประโยชน์ในฐานะข้อมูลที่เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สนใจจะศึกษา ว่าวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาได้ในมิติไหนบ้างในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาบ้างแล้วในบางส่วนเช่นในเบื้องต้นผู้วิจัยมองว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจควรจะมีการทำวิจัยต่อไปอีกคือ

1. การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร และวิธีการศึกษาพระปริยัติธรรม
2. การศึกษาแนวทางการพัฒนาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาวิจัยทางพระพุทธศาสนา
3. การศึกษาแนวทางการพัฒนาวิธีการทางปรัชญามาใช้ในการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2553). วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่. ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี 2553. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นวมสารสินการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- ประมวล เพ็งจันทร์. (2544). การศึกษาพุทธปรัชญาในสถาบันอุดมศึกษาไทย. **ธรรมจักร**. 2(4), 41-46.
- พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร). (2558). ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. 3(1), 130-143.
- Buddhadasa Bhikkhu. (2010). **A religious view**. BKK: Thammasapa.

Translated Thai References

- MCU. (1996). **Tripitaka : Thai version**. BKK: MUC Press.
- P. A. Payutto. (2008). **Dictionary of Buddhism**. (19th ed). Nonthaburi: S.R. Printing-mass product.
- Paengchan, P. (2001). The study of Buddhist Philosophy in Thailand Institute of higher education. **Dharmacakra**. 2 (4). (pp. 41-46). Chiang Mai: Nantapan Printing.
- Phra Dharmakosajarn (Prayoon Dhammacitto) (2010). “How to integrate Buddhism and Modern Science”. In **the Buddhist thesis Bachelor of 2010**. BKK: Nawasarn Printing.
- Phrakruvisuddhanundhakun (Surasuk Visuddhajaro). (2015). Temple Management Strategies for Stability on Buddhist. **Journal of MCU Peace Studies**. 3(1), 130-143.